

ЛЕКСІЧНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ АЎТАРСКІХ НЕАЛАГІЗМАЎ У ПЕРАКЛАДЗЕ НА РУСКУЮ МОВУ (на матэрыяле беларускай паэзіі XX ст.)

Мантур Алена Яўгеньеўна

*Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт
Рэспубліка Беларусь, Мінск*

Анатацыя. У артыкуле аналізуюцца асноўныя тыпы лексічных трансфармацый індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў у арыгінальных і перакладных творах сучаснай беларускай паэзіі (на матэрыяле паэтычных твораў Р. Барадуліна, Н. Гілевіча, У. Дубоўкі, В. Зуёнка). Вызначаецца ступень адпаведнасці / неадпаведнасці аўтарскіх новаўтварэнняў у перакладах на рускую мову.

Ключавыя словы: аўтарскі неалагізм, перакладчыцкія мадыфікацыі, эквівалент, ступень адэкватнасці арыгіналу.

Адной з самых складаных задач для перакладчыка з'яўляецца падбор лексічных эквівалентаў для аказіянальных лексем, якія не маюць у мове гатовых адпаведнікаў. Адсутнасць эквівалентнага адпаведніка для аказіянальнай адзінкі арыгінала не азначае, што яе сэнсавая значэнне і структуру нельга перадаць на іншай мове. Перакладчык заўсёды імкнецца да таго, каб максімальна адэкватна перадаць семантыку агульнаўжывальных і аказіянальных адзінак.

Любая мова, у прынцыпе, можа намінаваць любое паняцце, а адсутнасць у слоўнікавым складзе спецыяльнага абазначэння для пэўнага паняцця ў выглядзе слова і словазлучэння зусім не азначае немагчымасці выразіць гэта сродкамі канкрэтнай мовы. Калі ў моўнай сістэме адсутнічае арыгінальная аўтарская лексема, то яе семантыка можа быць перададзена ў канкрэтным тэксце пры дапамозе цэлага шэрага сродкаў.

Неадпаведнасці ў семантычнай структуры розных моў могуць прывесці да цяжкасцей, якія звязаны з захаваннем і перадачай значэнняў аўтарскіх новаўтварэнняў пры іх перакладзе на іншую мову. Аказіянальныя адзінкі – часткі лексічнай сістэмы мовы. Сэнсавая або семантычная структура такіх адзінак унікальная, а таму можа не супадаць у семантычным плане ў мове перакладу. Тут на першым плане – лексічныя трансфармацыі. Пры перакладзе аказіянальнага слова з беларускай мовы на рускую аказіянальная адзінка замяняецца ў мове перакладу другой лексічнай адзінкай, якая перадае некалькі іншае значэнне ў параўнанні з аўтарскім наватворам у арыгінале, г.зн. адбываецца яго **лексічная мадыфікацыя**.

Важна і тое, што большасць даследчыкаў вызначаюць перакладчыцкія трансфармацыі як міжмоўныя пераўтварэнні, якія ажыццяўляюцца з мэтай дасягнення перакладчыцкай эквівалентнасці. Некаторымі вучонымі (Бархударав Л.С., Рэцкер Я.І., Швейцэр А.Д.) закранаецца пытанне і аб складаным, комплексным характары трансфармацый, падкрэсліваецца ўмоўнасць прапануемых класіфікацый перакладчыцкіх трансфармацый, што звязана са складанасцю вывучэння гэтага перакладчыцкага прыёма.

З улікам навуковай літаратуры па перакладазнаўстве прааналізаваны намі матэрыял дазваляе выдзеліць наступныя асноўныя тыпы лексічных мадыфікацый пры перадачы аўтарскіх неалагізмаў на рускую мову:

1. Транслітарацыя – аднаўленне літарнага складу іншамоўнага слова на мове перакладу. Адбываецца стварэнне слоў, якія аднаўляюць у мове перакладу форму аўтарскага неалагізма арыгінальнага твора: *бульбакопы* (настаўнікі) – *бульбокопы* (учителя), *светлабока* (дзень павярнуўся) – *светлобоко* (день повернулся), *эльдарадавы* (эльдарадавыя паляны) – *эльдарадавоый* (эльдарадавые поляны) і інш. Параўн.:

Часта ходзіць / Раскідач. / Нежаданы / Гэты госць / Раскідае ўсё / Як ёсць [2, с. 37].

Привязался / Раскидач. / У него три пары рук – / Разбрасает всё вокруг [4, с. 66].

У прыведзным прыкладзе заўважаецца наўмыснае захаванне аўтарскага новаўтварэння у перакладзе на рускую мову.

2. Генералізацыя – замена перакладаемага слова, якое мае вузкае, канкрэтнае значэнне, перакладным эквівалентам з больш шырокім абагуленым значэннем. Параўн.:

Ён горда на руках дачушку ўскіне... / А нам – юнець балюча ва ўспайне [12, с. 83].

Подкинет на руках дочурку к небу... / А нам – лишь вспоминать ту былиль / небыль ... [11, с. 52]

Аўтарскі неалагізм *юнець* і яго перакладчыцкі шматслоўны адпаведнік *та былиль иль небыль* у кантэксте рэалізуюць агульнае значэнне, а г. зн., што гаворка ідзе пра ўспаміны свайго мінулага. У арыгінальным творы маюцца на ўвазе настальгія па свайму юнацтву, а ў рускамоўным – рэальныя і ідэалізаваныя ўспаміны аб сваім былым жыцці.

Да генералізацыі перакладчыкі звяртаюцца тады, калі ўжыванне варыянтных адпаведнікаў немагчыма ў дадзеным кантэксте, каб пазбегнуць лексічных паўтораў.

3. На ўзроўні тэкставай эквівалентнасці выкарыстоўваецца **сінанімічная замена** – замена ў сэнсавых адносінах арыгінальнага аўтарскага неалагізма рускамоўным сінанімічным словам або словазлучэннем, што інтэрпрэтуюцца паводле стылістычных прымет: *гаранад* – *несчастье*, *змоўкласць* – *безмолвие*; *знабажыць* – *верить*; і інш. Параўн.:

Але ясна адно: / Як бы доля не секла, / Ні валіў гаранад – / Над вясною, над векам / Будзе праўда зярнят! [9, с. 29].

Хоть знали: хата на ветрах – / Пусть даже с хлебом хата – / У всех несчастий на глазах, / Но жить ведь как-то надо [10, с. 30].

4. Антанімічны пераклад – лексічная мадыфікацыя, у выніку якой адбываецца замена сцвярдзальнай формы ў арыгінале на адмоўную форму ў

перакладзе або наадварот. Часам антанімічны пераклад з'яўляецца адзіна магчымым сродкам для дасягнення адэкватнага перакладу. Параўн.:

*Палыны пасівелі на ўзгорку, / **запрыгоршчыць** і кіне іх вецер. / Мо таму так на свеце горка, / мо таму часам горка на свеце?* [7, с. 107].

*Поседела полынь на прыгорке, / **разметёт** ёй вольный ветер. / Не с того ли порою так горько, / не того ли так горько на свете* [8, с. 34].

5. Пры функцыянальных заменах ужытыя перакладчыкам адпаведнікі абазначаюць адрозныя паняцці, і, такім чынам, назіраецца выкарыстанне зусім іншых лексічных адзінак, якія не маюць з арыгінальным наватворам ніякага падабенства, ні сэнсавага, ні марфалагічнага [13, с. 81]: *агнявісты – крылатый; гойна – горно; людства – сегодня; мірганка – улыбка; небакрай – суета; сябрынны – знакомо і інш.* Параўн.:

Барханачуйна помніць слых / Крык / I ськ кулі, / Схавалі жах пажараў злых / Воч Иссык-Кулі. / Зямля жанчынай чуе боль [1, с. 296].

Он помнит слухом / Смерти дых, / Свист близкой пули. / Таит багрянец зарев злых / Глаз Иссык-Кули. / Земля, как баба, чуе боль [3, с. 135].

6. Пропускі (апушчэнні) аўтарскіх неалагізмаў у рускамоўным перакладзе. Пропускі аўтарскіх неалагізмаў можна патлумачыць немагчымасцю падабраць дакладны эквівалент да аўтарскага наватвора. Так, напрыклад, перакладчыкі не здолелі знайсці адпаведных аналагаў да такіх аўтарскіх неалагізмаў, як *збадзяны* (дух), *ззалелы* (ліст), *досвіткавая* (цішыня), *каліноўцы*, *краплісты* (пот), *мудрамыслы* (чалавек), *пакрэпленыя* (рукі) і інш. Параўн.:

I з ім – дзяўчына. Кто такая? / З радні? Прыезджая? Адкуль? / Але ж і пекная дзяўчына! / Які жывы і ўдумны твар! [5, с. 256].

И с ним девочка. Кто такая? / И почему уселась с ним? / А хороша! Вечорка замер [6, с. 108].

Пры аналізе рускамоўных перакладаў можна заўважыць і больш складаныя трансфармацыі, якія павялічваюць колькасць лексем, працягласць сказаў. Параўн.:

*I захлыну абшар / Зялёнаю крывёю. / Мне **лівень-жыццядар** / Ахвяраваў прыволле* [1, с. 469].

Мне дарит ливни май – / Плачу душистой данью. / Вновь затоплю сарай / своей зелёной дланью! [3, с. 213].

У вершаваным перакладзе адбылося семантычна-кантэкстуальнае нарашчэнне, якое ўзмацніла і пашырыла аўтарскі кантэкст. Пашыраючы кантэкст, перакладчык імкнецца больш дакладней данесці да рускага чытача думкі аўтара.

Такім чынам, трансфармацыі пры перадачы аказіянальных адзінак на лексічным узроўні адбываюцца з захаваннем іх семантычнай асновы. Падабраныя эквівалентныя адпаведнікі да аўтарскіх неалагізмаў перадаюць іх агульны сэнс, таму лексічныя трансфармацыі – адзін з найважнейшых сродкаў дасягнення адэкватнага перакладу наватвораў.

Літаратура:

1. Барадулін, Р. І. Збор твораў : у 5-ці тамах / Р. І. Барадулін. – Мінск : Маст. літ., 1996 – 1998. Т. 1 – 3. – 512 с.
2. Барадулін, Р. І. Ці пазяхае бегемот? Вясёлыя вершы, казкі, прыбабунькі / Р. І. Барадулін. – Мінск : Юнацтва, 1981. – 159 с.
3. Бородулин, Р. И. Избранное : стихотворения, поэмы, 1955. – 1983 : Пер. с белорус / Р. И. Бородулин. – М. : Худож. лит., 1985. – 352 с.
4. Бородулин, Р. И. Кошки в лукошке : Весёлые стихи и сказки / Р. И. Барадулін. – Минск : Юнацтва, 1985. – 143 с.
5. Гілевiч, Н. С. Родныя дзеці : раман у вершах / Н. С. Гілевiч. – Мінск : Маст. літ., 1985. – 190 с.
6. Гилевич, Н. С. Родные дети : роман в стихах / Н. С. Гилевич. – М. : Сов. писатель, 1988. – 192 с.
7. Дубоўка, У. М. Выбраныя творы: у 2-х т. Т. 1. Вершы / У. М. Дубоўка. – Мінск : Беларусь, 1965. – 539 с.
8. Дубовка, В. Полесская рапсодия / В. Н. Дубовка. – Л. : Худож. лит., 1967. – 48 с.
9. Зуёнак, В. Маўчанне травы: паэма лёсу / В. Зуёнак. – Мінск : Маст. літ., 1980. – 191 с.
10. Зуёнок, В. Молчание травы / В. Зуёнок. – М. : Сов. писатель, 1987. – 190 с.
11. Зуёнок, В. Рассветные птицы : стихи и поэма / В. Зуёнок. – М. : Мол. гвардия, 1985. – 78 с.
12. Зуёнак, В. Світальныя птушкі : вершы і паэма / В. Зуёнак. – Мінск : Маст. літ., 1982. – 158 с.
13. Мантур, А. Я. Аўтарскія неалагізмы Якуба Коласа і іх рускамоўныя перакладныя эквіваленты / А. Я. Мантур // Слова ў кантэксце часу : матэрыялы IV Міжнар. навук.-практ. канф., прысвеч. 90-годдзю з дня нараджэння д-ра філал. навук праф. А. І. Наркевіча, Мінск, 14 – 15 сак. 2019 г. / Бел. дзярж. ун-т ; рэдкал.: В.М. Самусевіч (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2019. – С. 79 – 82.

**LEXICAL TRANSFORMATIONS OF THE AUTHOR'S NEOLOGISMS
TRANSLATED INTO THE RUSSIAN (BASED ON THE MATERIAL OF
BELARUSIAN POETRY OF THE XX CENTURY)**

Mantur Elena Evgenievna

Belarusian National Technical University

Belarus, Minsk

Abstract. The article analyzes the main types of lexical transformations of individual authorial neologisms in original and translated works of modern Belarusian poetry (based on the material of the poetic works of R. Borodulin, N. Gilevich, V. Dubovka, V. Zuenka). The degree of conformity / inconsistency of the author's neologisms in the translations into Russian is determined.

Keywords: *author's neologism, translation modifications, equivalent, degree of adequacy to the original.*